

Е. С. Соловей

Билини

БИЛИНИ – епічні та героїко-епічні пісні у руському фольклорі. Спочатку у наук. літературі називалися богатир. поемами та казками. Термін «Б.» у 40-х рр. 19 ст. увів І. Сахаров. Виникли ймовірно у 11–13 ст., розвивалися як фольклор. жанр до 15–16 ст. Відображають нар.-поет. істор. свідомість 9–13 ст. Окремі образи (богатири Святогор, Вольга, Микула Селянинович) зберегли відбиток ще глибшої міфол. архаїки. Генезу Б. і їхню міграцію з місць виникнення на Північ, від Заонежжя до узбережжя Білого м., де вони збереглися і були записані, остаточно не з'ясовано, хоча у різний час було висунуто низку гіпотез. Вивчення цих питань позначено наук. й ідеол. суперечками. Це пов'язано із культивованою як у дореволюц., так і в рад. науці думкою про виключно великоруську приналежність Б., всупереч очевидній обставині, що джерело билин. епосу – Київ. Русь. На це вказували М. Драгоманов, М. Петров, М. Дашкевич, В. Гнатюк, а також рос. дослідники О. Міллер, О. Веселовський. Б. передують укр. думам як давніший етап фольклор. «руської епіки», як «початок східнослов'янської епіки» (В. Ягич). На основі систематизації М. Грушевського відомі тексти Б. (бл. 400) поділяють на міфол. (дохристиянські), київ. (із темат. підгрупами про Іллю Муромця, Альошу Поповича, Добриню Никитича та ін.), волин.-галиц. – про князя Романа, Дюка Степановича, Чурила Пленковича, Михайла Казарина, Дуная та ін.), новгородські. Ці останні, на відміну від героїко-патріот. київ. Б., більшою мірою зафіксували сусп. та сімей. побут, реалії середньовіч. міста: кулачні бої, братчину, купец. учти. Найвідоміші герої – купець Садко та гувльвіса Василій Буслаєв. Образи богатирів-воїнів київ. циклу (процес циклізації не завершений) групуються довкола Київ. Русі. Тут виразно відбилосся уявлення про сильну централізовану державу на противагу відцентровим процесам, що сприяли зазіханням зовн. ворогів (їх у Б. уособлюють татари). Монум. образ богатир. застави (відомий завдяки картині В. Васнецова) втілює мрію про надійний кордон, де богатири перепиняють ворогів, боронять рідну землю. Б. гіперболізують фіз. силу богатирів, підкреслюють своєрідний лицар. кодекс. Фантастичне й чудесне в Б. є наслідком переосмислення істор. подій згідно з давніми міфол. уявленнями. На користь реал. істор. основи Б. свідчить те, що деякі імена богатирів згадуються і в літописах. Своєрідність поетики Б. зумовлена ритміч. конструкціями билин. вірша (різновид тоніч. віршування), манерою давніх виконавців, близькою до речитативу, імпровізаційністю (у межах особливої єдності та постійності темат. мотивів, композиц.

форм, худож. засобів). У 20 ст. Б. практично зникають з усного репертуару носіїв фольклору, але на цей час уже завершено й процес їхнього збирання, записування, видання. Це заслуга численних ентузіастів від Кірші Данилова у 18 ст. до П. Киреєвського, П. Рибникова, О. Гільфердінга у 19 ст., В. Міллера, Б. Путилова у 20 ст. На території України власне Б. не зафіксовані, проте їхні сюжети та образи зустрічаються у казках, легендах, баладах. На це звертали увагу І. Манжура («К вопросу об отголосках богатырской эпохи в южнорусских сказаниях» // «Этнографическое обозрение», 1893, № 3) та О. Потебня. В укр. істор. піснях та думах помітні зв'язки з билин. образом Дюка Степановича, із Б. пов'язана укр. легенда про Михайлика й Золоті ворота. На підставі співвідносності Б. з укр. героїч. епосом, із героїч. епосом словен. народів В. Гнатюк зробив висновок, що «колись мусили в нас бути билини, які, однак, під впливом обставин вигинули, а переховалися тільки на півночі, у великоросів».

Рекомендована література

1. Пропп В. Русский героический эпос. Москва, 1958;
2. Цапенко І. Питання розвитку героїчного епосу східних слов'ян. К., 1958;
3. Плисецкий М. Взаимосвязи русского и украинского героического эпоса. Москва, 1963;
4. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. К., 1966;
5. Азбелев С. Историзм былин и специфика фольклора. Ленинград, 1982;
6. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. Т. 4, кн. 1. К., 1994.

Бібліографічний опис:

Билини / Е. С. Соловей // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-41811>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).